ZAMONAVIY METODLARNING TIL O‘RGANISHDAGI RO‘LI

Otaboboyeva Feruza Ilhom qizi – Jizzax davlat pedagogika universiteti “Ingliz tili amaliy kursi” kafedrasi o‘qituvchisi, mustaqil tadqiqotchi
feruzaotaboboyeva@jdpu.uz

Zamonaviy o‘qitish usullari (Modern Teaching Methods) – bu talabalarni imtihonni bir xil eski uslubda o‘tkazish uchun o‘quv dasturini o‘qishga emas, balki turli xil yangi va innovatsion g‘oyalarni qo‘llash orqali ularning aqliy xatti-harakatlarini yaxshilashga ko‘proq e’tibor qaratadigan o‘qitish usulidir.

Biz zamonaviy o‘qitish usuli deb atagan yangi o‘qitish usuli ko‘proq faoliyatga asoslangan bo‘lib, o‘quvchining ongini markazlashtiradi, bu esa ularni butunlay o‘rganish jarayoniga jalb qiladi. Zamonaviy o‘qitish usulida o‘quv dasturini o‘qitish va rejalashtirish o‘quvchini asosiy maqsad sifatida ushlab turish bilan amalga oshiriladi.

Ancha yillar davomida o‘qitish uslubida sezilarli o‘zgarishlar bo‘ldi. Talabalarga o‘rgatish uchun yodlash va o‘sha eski qiroat amaliyotiga qarama- qarshi bo‘lsa, hozirda zamonaviy o‘qitish usullari bilan interfaol o‘qitish usullari joriy qilingan va uning natijasini ko‘rish mumkin. Bu ta’lim islohoti o‘qitish va o‘qitishning mutlaqo boshqacha rakurslarini ta’minlaydi, chunki zamonaviy o‘qitish usullari an’anaviy o‘qitish usulidan farqli o‘laroq, barcha o‘quvchilarning tushunish qobiliyati darajasida ishlamaydi. Yagona o‘qituvchiga asoslangan zamonaviy o‘qitish usullari ko‘proq savol-javob, ko‘rsatish, tushuntirish, amaliy, hamkorlik usullariga e’tibor qaratadi va ko‘proq faoliyatga asoslangan.

O‘qituvchilar hali ham fan va boshqa fanlar bo‘yicha faqat asosiy bilimlarni bera oladigan o‘quvchilarni o‘rgatish uchun sinf xonasida an’anaviy bo‘r-nutq usulidan foydalanadilar. Ularning yondashuvidan endi foydalanish mumkin emas, chunki bu eskirgan, qamrovi cheklangan va milliy va shaxsiy darajada muvaffaqiyatsizlikka uchragan.

Agar o‘qituvchilar an’anaviy usullar o‘rniga zamonaviy o‘qitish usullari qo‘llash orqali dars bersa, fan darslarini to‘g‘ri ilmiy yo‘l bilan o‘tkazsa, ko‘p muammolarni yengish mumkin. Bularning barchasiga asosiy ta’lim tizimi va o‘rta maktab tizimini mustahkam tayanch bilan ta’minlash orqali erishish mumkin. Bu BST o‘quv dasturini bir zumda ko‘rib chiqishni talab qiladi va bu zamonaviy o‘qitish usullarining joriy etilishining sababidir.

Zamonaviy o‘qitish usullari asosiy fan va texnologiya bo‘yicha samarali tushunchani shakllantirish yoki rivojlantirishga yordam beradi. Shunday qilib, zamonaviy o‘qitish usullarining elementlari quyidagilardan iborat:

1. O‘quvchiga yo‘naltirilgan. Asosiy fan va texnologiya (BST) bo‘yicha zamonaviy o‘qitish usullarining muhim xususiyatlaridan biri bu o‘quvchiga yo‘naltirilganligidir. Sinf va laboratoriya ma'ruzalarida foydalanish yoki qo‘llashda o‘quvchilarga e'tibor qaratiladi. O‘qituvchi faqat yo‘l-yo‘riq sifatida ishlaydi va barcha o‘quv jarayoni o‘quvchilarni o‘z ichiga oladi.[Lindsay, C. and Knight, P: 5] O‘quvchilar sinfdagi o‘zaro munosabatlarda sezilarli darajada dominator sifatida namoyon bo‘ladilar.

2. Vazifaga yoki faoliyatga asoslangan. BST o‘qituvchisi faoliyat yoki topshiriqni tashkil qiladi va talabalarni shu yo‘l bilan o‘rganishga jalb qiladi. Demak u faoliyatga asoslangan yoki komissiyaga asoslangan. Talabalarga ushbu interfaol tadbirlar orqali sinfdagi o‘zaro muloqotda ishtirok etish taklif etiladi yoki so‘raladi.

3. Resursga asoslangan. BST o‘qituvchilari topqir bo‘lishi kerak. Ular o‘quvchilarning o‘rganishlari yoki mavzuni aniq tushunishlari uchun barcha kerakli o‘quv materiallarini to‘plashlari va tarqatishlari kerak. Resurslar maktab muhitidan yoki mavjud bo‘lgan boshqa joydan to‘planishi mumkin. Bundan tashqari, o‘quvchi o‘z oxiridan o‘quv materiali yoki resurslarini olib keladigan manba bo‘lishi mumkin.

4. Tabiatdagi interaktiv. Bir xususiyat zamonaviy o‘qitish usulini juda interaktiv deb belgilaydi. O‘qituvchi talabalardan kichik guruhlar tuzishni yoki o‘quv topshiriqlarini bajarish va kerakli natijalarga erishish uchun individual ravishda ishlashni so‘raydi. Bu ularga bir-biridan bilim olishga yordam beradi. Talabalar birgalikda ishlashni va hamkorlik tuyg‘usini o‘rganadilar. Ular tashqi dunyoga chiqishlarida ham bu ularning foydasiga ishlaydi.

5. Tabiatdagi integrativ. Zamonaviy o‘qitish usullarining hayotiy xususiyatlaridan biri bu integratsiyadir. O‘qituvchilar bir mavzu bo‘yicha mavzularni, masalan, giyohvand moddalarni iste'mol qilish, oiladagi zo‘ravonlik, xavfsizlik, ifloslanish, oziq-ovqat taqsimoti, jinoyatchilik kabi ijtimoiy fanlar mavzularini boshqa masalalar bilan bog‘laydi va uni integratsiya qiladi. Bu orqali o‘quvchi bir mavzuni o‘rganayotganda ko‘proq bilimga ega bo‘lishi mumkin.

6. Tengdoshlar hamkorligi. Zamonaviy o‘qitish usullari nafaqat talabalarga ularning javoblarini payqash, tadqiqotini o‘rganish va BST darslarida o‘zaro aloqada javob berish orqali o‘z g‘oyalari yoki tashabbuslarini taqdim etishga imkon berish orqali rag‘batlantiradi, balki talabalarni qiziqishlari, ehtiyojlari va his-tuyg‘ulariga qarab tanlaydi. Ta'lim faoliyati orqali talabalar hamkorlikda ishlashni o‘rganadilar va ular raqobatchilarning ishini ham qadrlashadi. BST o‘quv dasturida o‘quvchilarning qiziqishlari eng muhim deb hisoblanadi va ular o‘z maqsadlari va martabalari sari yo‘naltiriladi.[Rivers, W: 3]

Quyidagi bir qancha zamonaviy o‘qitish usullari mavjud va ular quyidagilar:

- Hamkorlikda o‘rganish - Collaborative Learning

- Tannafus qilib o‘rganish-Spaced Learning
- O‘z-o‘zini o‘rganish metodi - Self-learning
- Gamifikatsiya – Gamification
- VAK o‘qitish - VAK teaching

Hamkorlikda o‘rganish- Collaborative Learning

Ilgari, talabalarga imtihon yoki oddiy kunlarda mavzu yoki dasturni qayta ko‘rib chiqish so‘ralganda, ular alohida yoki uyda o‘quv rejasini qayta ko‘rib chiqishgan. Bu amaliyot an'anaviy o‘qitish usullarida keng tarqalgan edi. Ushbu muammoni hal qilish yoki talabalar uchun foydaliroq platformani taqdim etish uchun maktablar hamkorlikda o‘rganishni taklif qilmoqdalar. Ushbu zamonaviy o‘qitish usulida o‘qituvchilar o‘z muammolarini hal qilishlari, mavzular bo‘yicha bahslashishlari va so‘rovlarini aniqlashtirishlari mumkin bo‘lgan talabalar guruhini tuzadilar. Bu ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi va o‘quvchilarga mavzuni tezroq tushunishga imkon beradi.

Tannafus qilib o‘rganish-Spaced Learning

Tannafus qilib o‘rganish zamonaviy o‘qitish usullaridan biri bo‘lib, o‘qituvchilar tomonidan qo‘llaniladi. Ushbu usulda o‘qituvchilar darsni bir necha marta, asosan, talabalar to‘liq tushunmaguncha takrorlaydilar. Shu bilan birga, o‘qituvchi darslar oralig‘ida ikkita 10 daqiqalik tanaffus (tanaffus) bilan kursni takrorlaydi.

Bo‘shliq jismoniy mashqlar yoki ongni rivojlantirish usullarini o‘ynash orqali ongni yangilash uchun mo‘ljallangan bo‘lib, ularni xuddi shu darsning keyingi sessiyasiga tayyorlaydi. Bu usul talabalarga bilimlarni meros qilib olish va o‘rganishlar o‘rtasida aloqalarni yaratish uchun intervallarni beradi. Boshqa bobga o‘tishdan oldin, bu usul talabalarni asosiy bilimlarga tayyorlaydi.

O‘z-o‘zini o‘rganish metodi - Self-learning

O‘z-o‘zini o‘rganish metodi - ma'lumotni yig‘ish va uni qayta ishlash va boshqa shaxsning yordamisiz saqlab qolish usuli sifatida belgilanadi. Boshqa inson resurslari yordamisiz o‘rganish va bilimni ushlab turish o‘quvchining mas'uliyatidir. Bu zamonaviy ta'lim usuli bo‘lib, insonga o‘z-o‘zini kundalik faoliyatiga mos keladigan ko‘nikma va bilimlarni o‘rgatishda yordam beradi. U an'anaviy ravishda qo‘llaniladigan o‘quv jarayonining o‘rnini bosmadi, aksincha uni egallashga qiziqqan har bir kishi uchun bilim eshiklarini ochadigan qo‘shimcha kalitga aylandi.

Gamifikatsiya- Gamification

Gamifikatsiya ya'ni o‘ymlashtirish - bu ishtirokni oshirish uchun veb-sayt, onlayn hamjamiyat, ta'limni boshqarish tizimi yoki biznes intraneti kabi o‘yindan tashqari muhitlarga o‘yin mexanikasini qo‘shishdir. O‘yinni o‘tkazishning maqsadi - iste'molchilar, xodimlar va hamkorlar bilan hamkorlik qilish, almashish va o‘zaro aloqada bo‘lishga ilhomlantirishdir.

Ma'lumki, bolalar o'yinlarni yaxshi ko'radilar bular onlayn o'yinlar yoki maydonda o'yin o'ynash kabi. O'yinlar orqali o'qitish - zamonaviy o'qitish usullarida qo'llaniladigan muhim zamonaviy o'qitish usullaridan biri. Gamifikatsiyaning o'qitishdagi ahamiyati asosan boshlang'ich va maktabgacha ta'lim tizimida namoyon bo'ldi. O'yin o'ynash orqali o'rganish hatto talabalar tomonidan ham amalga oshirilmaydi. Bu o'quvchilarni ham rag'batlantirdi va nafaqat maktabgacha ta'lim muassasalari, balki har qanday yoshdagi o'quvchilar uchun samarali bo'ldi.

VAK o'qitish - VAK teaching

Ko'rish-Eshitish-Kinestetik (KEK) o'rganish uslublari modeli o'rganish uslublarini tushuntirish va tushunishning oddiy usulini taqdim etadi. VAK ta'lim uslubi insonning ustun yoki afzal ko'rgan o'rganish uslubini aniqlash uchun uchta asosiy sensorli qabul qiluvchilardan (ko'rish, eshitish va kinestetik) foydalanadi.

VAK - ta'sirini aniq ko'rish mumkin bo'lgan zamonaviy o'qitish usuli. Biz noziklarni uchta toifaga ajratamiz: vizual, audio va kinestetik (harakat). Ularning qaysi toifaga mansubligini tan olish kerak yoki o'qituvchi o'z o'quvchilari qaysi toifaga tegishli ekanligini bilishi kerak.

VAKda V vizual ma'lumotlarni ko'rish, A - Audio - ma'lumotlarni eshitish orqali ma'lumot yig'ish, K - kinestetik - ma'lumotlarni his qilish. O'qituvchi o'qitish paytida talabalar toifasini saqlab turishi kerak, chunki ba'zi talabalar ma'lumotni ko'rish, eshitish yoki his qilish orqali ushlaydi. Shunday qilib, ular bir xil materialni turli yo'llar bilan taqdim etishlari kerak.[Hedge, Tricia: 4]

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Lindsay, C. and Knight, P. (2006) *Learning and Teaching English*. Oxford: OUP.
2. Bueno, A., Madrid, D., & McLaren, N. (2006). TEFL in Secondary Education (pp. 4-7)
3. Rivers, W. (1966) Listening comprehension. Modern Language Journal 50(4): 196-204.
4. Morley, J. (1972) Improving aural comprehension. Ann Arbor: University of Michigan Press.
5. Jalolov J.J. Chet til o'qitish metodikasi: Chet tillar oliy o'quv yurtlari (fakultetlari) talabalari uchun darslik. - T.: O'qituvchi, 2012. - 432 b.
6. Hedge, Tricia. Teaching and Learning in the Language Classroom. Oxford: Oxford University Press, 2000. 230.
7. Ur, Penny. Tinglab tushunishni o'rgatish. Kembrij: Kembrij universiteti nashriyoti, 1984.
8. Scarborough, David. Reasons for Listening. Kembrij: Cambridge University Press, 1992
9. Flowerdew, John, Miller. Second Language Listening: Theory and Practice. Cambridge: Cambridge University Press, 2005
10. Otaboboyeva, F. (2024). Communicative and pragmatic components of intercultural competence. *Interpretation and researches*, *2*(1 (23)).